

Ziņojums liecina, ka augstākās tiesas arvien vairāk kļūst par klimata politikas “kaujas laukiem”.

Avots: Euronews Green, zemeunvalsts.lv

2024. un 2025. gadā notikušās tiesvedības ir vēl vairāk pastiprinājušas juridiskās pieejas nozīmi klimata politikas rīcības veicināšanā vai apturēšanā.

Līdz šim veiktajā lielākajā pētījumā secināts, ka lietas, kuras cilvēki ierosina tiesā saistībā ar klimata pārmaiņām, arvien biežāk nonāk augstākās instances tiesās.

Saskaņā ar Londonas Ekonomikas un politikas zinātņu skolas (LSE) institūta *Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment* datiem, no 2015. gada līdz 2024. gadam 276 ar klimatu saistītas lietas nonāca augstākajās tiesās, piemēram, augstākajās un konstitucionālajās tiesās. Ilgākā laika posmā no 1995. gada līdz 2024. gada beigām šādas lietas bija nedaudz vairāk kā 360.

Kopumā institūta datu bāzes aptver laika posmu kopš 1986. gada, kad tika iesniegti aptuveni 3000 tiesas prāvas par klimatu. Tas sniedz analītiķiem detalizētu vēsturi, no kuras izsekot klimata tiesvedības attīstībai un tās reālajai ietekmei.

“Valstu valdībām un uzņēmumiem arvien vairāk jāņem vērā naftas vai gāzes projektu īstenošanas juridiskās sekas, jo pastāv risks, ka šie projekti tiks izskatīti tiesās,” norāda Katerīna Highema, *Grantham Research Institute on Climate Change and the Environment* vecākā politikas pētniece. “Klimata tiesvedības plašāka ietekme kļūst arvien redzamāka un labāk dokumentēta. Tas vairs nav nišas jautājums, bet arvien vairāk tiek uzskatīts par finanšu risku.”

Kādas ir galvenās tendences klimata tiesvedībā Eiropā?

2024. gadā augstākās tiesas arvien stingrāk pārbaudīja jaunus fosilā kurināmā izpētes projektus Eiropā, norāda ziņojums.

Tika pieņemti svarīgi Augstākās tiesas spriedumi Apvienotajā Karalistē un Norvēģijā — divās lielākajās naftas un gāzes

ražotājvalstīs Eiropā —, un Norvēģija apturēja trīs Ziemeļjūras naftas atradņu izmantošanas atļaujas. Šīs lietas daļēji bija saistītas ar jautājumu, vai lēmumu pieņēmējiem ir jāņem vērā fosilā kurināmā projektu izraisītās emisijas no pārstrādes vai „3. darbības jomas” emisijas (*“3. darbības joma” ietver emisijas, kuras nerada uzņēmums pats un kuras nav tā īpašumā vai kontrolē esošo aktīvu darbības rezultāts, bet kuras rodas no tā netieši atbildīgajiem uzņēmumiem visā tā vērtības ķēdē. Piemērs tam ir produktu iegāde, izmantošana un utilizācija no piegādātājiem.*). Tam visā pasaulē tiek pievērsta arvien lielāka uzmanība.

No 2967 klimata lietām, kas līdz 2024. gada beigām tika iesniegtas visā pasaulē, 133 ir iesniegtas Apvienotajā Karalistē, kas ir trešais lielākais skaits pēc ASV (1899 lietas) un Austrālijas (164 lietas).

Ziņojuma autori norāda, ka, lai gan Eiropā un Ziemeļamerikā ir visvairāk lietu, kas izskatītas augstākajās tiesās, šajos reģionos arī ir salīdzinoši zemāks lietu izskatīšanas panākumu jeb rezultatīvais rādītājs.

Īpaši Vācijā ir bijis ievērojams skaits neveiksmīgu lietu. Tās galvenokārt ir lietas par reģionālo tiesisko regulējumu, kas iesniegtas Federālajā Konstitucionālajā Tiesā pēc tam, kad tika pieņemts lēmums lietā *Neubauer, et al.* pret Vāciju, kurā jaunie klimata aktīvisti apgalvoja, ka Vācijas siltumnīcefekta gāzu samazināšanas mērķi pārkāpj viņu cilvēktiesības.

Turpmākas sūdzības, ko jaunie klimata aktīvisti iesniedza pret atsevišķām Vācijas federālajām zemēm, 2022. gada sākumā tika noraidītas. Tiesa nosprieda, ka federālās zemes nav atsevišķi atbildīgas par valsts klimata mērķu ievērošanu saskaņā ar Vācijas Federālo klimata pārmaiņu likumu. Tādējādi prasības neatbilst konstitucionālajiem atbilstības kritērijiem.

Kāda ir veiksmīgākā pieeja?

No 276 klimata lietām, kas pēdējo deviņu gadu laikā nonākušas augstākajās tiesās, vairāk nekā 80 % lietu ir vērstas pret valdībām, atspoguļojot dominējošo tendenci apstrīdēt trūkumus valsts vai reģionālajā klimata politikā, regulatīvās nepilnības vai bezdarbību.

Iebildes par “klimata apsvērumu integrēšanu”, piemēram, 3. jomas emisijas, konkrētos projektos parasti ir veiksmīgākas (44 % gadījumu) nekā lietas par “valdības sistēmu” konstitucionālajām

atbildībām. Lietas pret uzņēmumiem kopumā var uzskatīt par veiksmīgākām. Autori arī norādīja, ka aptuveni 20 % no 2024. gadā iesniegtajām lietām par klimatu bija vērstas pret uzņēmumiem vai to vadītājiem un amatpersonām.

Uzņēmumu t.s.klimatneitralitātes “atmazgāšanas” lietas 2024. gadā joprojām ir viena no visplašāk izmantotajām stratēģijām korporatīvajās tiesvedībās,” norāda ziņojuma autori, atzīmējot, ka pieaug to lietu skaits, kas vērstas pret oglekļa kredītu izmantošanu emisiju kompensēšanai.

Kādi svarīgi principi ir ieviesti klimata lietās?

Pēc ziņojumā minētajiem datiem, kopš 2015. gada pieaug tiesvedību skaits, kas balstās uz cilvēktiesībām. Arvien vairāk lietas dalībnieku atsaucas uz savām pamattiesībām, lai piespiestu valdības rīkoties klimata pārmaiņu jomā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas (ECT) 2024. gada spriedums lietā *KlimaSeniorinnen pret Šveici* ir “pagrieziena punkts” šajā jomā. Tajā apstiprinātas valstu saistības saskaņā ar starptautiskajām cilvēktiesībām un klimata tiesībām, savstarpēji saistīti atšķirīgi tiesiskie režīmi un apstiprināts, ka nevalstiskās organizācijas var būt procesa dalībnieces klimata lietās. Gadu vēlāk valstu tiesas sākušas piemērot šo spriedumu, un rezultāti ir dažādi. Dažas lietas, lai gan kopumā neveiksmīgas, tomēr ir noteikušas svarīgus principus, kurus ir iespējams izmantot turpmāk.

Vācijas Augstākā reģionālā tiesa 2025. gada maijā noraidīja *Peru lauksaimnieka Saula Luciano Lliuya* prasību pret enerģētikas gigantu *RWE*. Taču tās spriedums apstiprināja svarīgu juridisko principu - uzņēmumi var tikt saukti pie juridiskās atbildības par kaitējumu, ko tie rada, ietekmējot klimata pārmaiņas.

Vēl viens skaļš spriedums tika pieņemts *Starptautiskajā Jūras tiesu* tribunālā, kas 2024. gada maijā sniedza konsultatīvo atzinumu, kurā teikts, ka valstīm ir pienākums novērst, samazināt un kontrolēt siltumnīcefekta gāzu emisijas no jūras avotiem.

“Divvirzienu ceļš” - pieaug arī lietu skaits pret klimata politikas aktivitātēm

Lai gan lietu skaits turpina pieaugt, kopējais klimata tiesvedību pieauguma temps 2024. gadā palēninājās. Un, lai gan klimata

tiesvedības kļūst arvien sarežģītākas, likuma “stingrā roka” tiek vērsta arī pret aktīvistiem un klimata politiku aktīvāk realizējošajām valstīm, jo ietekmi izmanto politiskie oponenti.

“Pēdējā gada laikā mēs esam novērojuši ne tikai klimata jomā orientētu stratēģisko tiesvedību attīstību, lai veicinātu t.s.klimata rīcību, bet arī pieaugumu lietu skaitā, kas vērstas pret klimata politikas aktivitātēm, kas rada jaunus izaicinājumus politiķiem, uzņēmumiem un klimata aktīvistiem,” uzsver *LSE* institūta asociētā profesore un pētniece Džoanna Zetcere. “Situācija ASV liecina, ka tiesvedība ir divvirzienu process, ko var izmantot gan klimata politikas veicināšanai, gan arī tās apstrīdēšanai.”

Kopš 2025. gada janvāra, kad ASV prezidenta amatā stājās Donalds Tramps, ir uzsākts tiesvedību vilnis, kura mērķis ir apstrīdēt ASV izpildvaras rīcību klimata politikas atcelšanai. Tomēr pētnieki norāda, ka federālā valdība arī ieņem arvien agresīvāku nostāju pret štatu īstenotajām klimata politikas iniciatīvām un ir sākusi ierosināt tiesvedības, ko varētu dēvēt par „pret klimata politiku vērstām lietām”. Cīņa šajā jomā turpināsies un , paredzams, ka arvien pieaugs.